Näkökulmia esitykseen EU:n pakkaus- ja pakkausjäteasetuksesta

Pakkauslainsäädännön uudelleenkäyttöön ja kierrätykseen liittyvien tavoitteiden tulisi ennen kaikkea mahdollistaa ja luoda tahtotila kertakäytölle vaihtoehtoisille ratkaisuille. Jos Suomi ei lähde mukaan kehittämään ratkaisuja pakkausten uudelleenkäytölle, on vaarana, että ratkaisut tuodaan Suomeen muualta. Valtion tulee olla mukana tukemassa siirtymää erilaisten tukien ja rahoituskanavien kautta, jotta Suomessa on mahdollista luoda sellaiset uudelleenkäytön puitteet, joilla on vientiarvoa myös muille markkinoille. Ilman riittävää yhteiskunnallista tukea, esimerkiksi infrastruktuurin luomiseen, uudelleenkäytön mahdollisuudet skaalautua riittävän suureksi jäävät heikoiksi ja järjestelmän tehokkuus kärsii. Lainsäädännön tulee ohjata kehittämään uusia ratkaisuja pakkausten ympäristöongelmiin, joita ei ole pystytty ratkaisemaan pelkästään materiaaleja tai kierrätysjärjestelmiä kehittämällä.

Mitä pakkausjäteasetus esittää uudelleenkäytettävien pakkausten osalta?

- Tavoitteet pakkausjäteasetuksessa:
    - Kylmät ja kuumat take-away juomat uudelleenkäytettävissä pakkauksissa 2030: 20 % 2040: 80 %
    - Take-away ruoat (välittömästi syötävät) uudelleenkäytettävissä pakkauksissa 2030: 10 % 2040: 40 %
    - Alkoholilliset/alkoholittomat virvoitusjuomat uudelleenkäytettävissä pakkauksissa 2030: 10 % 2040: 25 %
- Uudelleenkäytöllä ei siis ole tarkoitus korvata kertakäyttöpakkaamista tai vähentää panostusta kierrätykseen ja pakkausmateriaalien käytön vähentämiseen.
- Asetus pyrkii luomaan kannusteen ja tilaa kehittää kertakäytön rinnalle toimivia ja tehokkaita uudelleenkäyttövaihtoehtoja.

Miksi kertakäyttöpakkaaminen on ongelma?

- Euroopassa syntyy pakkausjätettä tällä hetkellä (2020) 79,3 miljoonaa tonnia vuodessa ja jätteen määrän arvioidaan kasvavan 19 % vuoteen 2030 mennessä. Noin 60 % pakkausjätteestä syntyy ruokapakkauksista.
- Pakkausjäteongelmaa on pyritty ratkaisemaan materiaalien kierrättämisellä, korvaamalla muoveja biomateriaaleilla sekä parantamalla pakkausten kierrätettävyyttä. Ongelma ei kuitenkaan ole poistunut vaan kasvanut, sillä viime vuosikymmeninä markkinoille tuotujen kertakäyttöpakkausten määrä on jatkanut kasvuaan. Nykyisellä sääntelyllä tai yritysvetoisilla toimilla ei ole siis päästy toivottuihin tuloksiin.
- Jätemäärän kasvun ja siihen kytkeytyvien ongelmien, kuten roskaantumisen, lisäksi kertakäyttöpakkaamisen määrän kasvulla on myös negatiivisia vaikutuksia luonnonvarojen kasvavan käytön kautta (mm. luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen, ilmastovaikutukset)

Miksi materiaalin kierrätys ei yksin ratkaise pakkausjäteongelmaa?

- Kierrätysmuovi on vielä tälläkin hetkellä useimmiten niin epäpuhdasta, ettei se kelpaa elintarvikepakkauksiin muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Tämän kieltää EU:n elintarvikekontaktimateriaaleja koskeva sääntely. Muovin kierrättämiseen joudutaan laittamaan paljon rahallisia resursseja, jotka eivät kuitenkaan lisää materiaalin arvoa.
- Parhaiten toimivassa virvoitusjuomapulloissa käytettävän PET muovin tapauksessakin kierrätysmateriaali valuu pakkauskäytöstä tekstiileihin ja muihin tuotteisiin, jotka hyvin usein ovat lyhytikäisiä ja vaikeita kierrättää. Vain 17 % PET-muovista kiertää pullosta pulloon.

- Metsäteollisuus on ilmoittanut kuitupakkausten osalta kierrätysprosentiksi yli 80 %. Todellisuudessa vähänkään muovia sisältävistä kuitupakkauksista vain noin 8 % (Roland Berger, Recycling of Paper-Based Hybrid Packaging 2022) saadaan kierrätettyä.
- Kuitupakkausten kierrätysprosentin takana on suuri massa aaltopahvipakkauksia, joiden volyymi on suuri. Myös Suomessa elintarvikekontaktissa olleiden kuitupakkausten kierrätys on varsin vähäistä ja materiaalit virtaavat meiltä usein Eurooppaan.
- **Edellisistä tekijöistä johtuen:** Kertakäyttöön perustuvat järjestelmät tulevat vaatimaan tulevaisuudessakin valtavat määrät neitseellistä materiaalia korvaamaan kierrossa lyheneviä kuituja, tai katkeavia polymeeriketjuja. Realistiset arviot kuitujen kiertämisestä lienevät 5–10 kierrätyskerrassa ja parhaidenkin muovien osalta samassa tuossa samassa määrässä, käyttöön suorassa elintarvikekontaktissa tullaan pääsemään vain harvoissa tapauksissa. Muovien osalta kemiallinen kierrätys voi olla vain osaratkaisu, teknologialla päästänee vain 30-40 % kierrätysprosenttiin optimitapauksessa.

Kertakäyttöisiä ja uudelleenkäytettäviä pakkauksia vertailevien elinkaarilaskelmien ongelmista:

- Elinkaariarvioiden tulokset ovat vahvasti tilanneriippuvaisia, ja näin ollen ne voivat olla ristiriitaisia. Tuloksiin vaikuttavat suuresti tehdyn mallin oletukset (mm. kuljetetaanko pakkauksia varta vasten keruupisteille, paljonko kerrallaan, millä välineellä kuljetetaan, mitä polttoainetta käytetään, kuinka ja millä koneella pestään, mitä energiaa pesussa käytetään jne.).
- Vakiintuneen, tehokkaaksi kehitetyn kertakäyttöisten pakkausten järjestelmän (tukena mm. verorahoin ylläpidetty kunnallinen jätehuolto ja tuottajavastuun nojalla rakennettu keruuinfra) ja kehittymässä olevan, monin paikoin täysin puuttuvan, kestopakkausten järjestelmän vertailu elinkaariarvioiden avulla on ongelmallista. Pakkausten uudelleenkäyttö kuluttajasovelluksissa, kuten noutoruuan pakkaamisessa, on vielä esimerkiksi Suomessa vasta ottamassa ensi askeliaan. Talouden ja ympäristön kannalta kestävien ja toimivien ratkaisujen kehittäminen ja järjestelmän optimointi vie aikaa ja resursseja.
- Käytössä olevat elinkaariarviot arvioivat pääosin ilmastovaikutuksia. Pakkausten kohdalla olennaisia ovat myös mm. roskaantuminen ja raaka-aineiden käytön vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen. Nämä eivät yleensä näy elinkaariarvioinneissa. Kyseessä ei siis ole ympäristövaikutusten kokonaisarviointi.

EU on ohjaamassa tuotepolitiikkaansa järjestelmällisesti kohti uudelleenkäyttöä – Suomen olisi syytä olla mukana kehityksessä

- Pakkausasetuksen lisäksi EU on myös laajemmin uusissa tuotepolitiikan linjauksissaan ohjaamassa kohti pitkäikäisiä, korjattavia ja uudelleenkäytettäviä tuotteita (mm. EcoDesign direktiivi jne.)
- Suomi on jo nyt jäämässä jälkeen naapurimaistaan liittyen pakkausjätteen määrän pienentämiseen ja kertakäyttökulttuurin kitkemiseen. Esimerkiksi Ruotsissa on asetettu tavoitteeksi, että markkinoille saatettujen uudelleenkäytettävien pakkausten määrän tulee kasvaa vähintään 20 % vuoteen 2026 mennessä ja vähintään 30 % vuoteen mennessä verrattuna vuoden 2022 määriin.

Tutkimusprofessori Ali Harlin, VTT, Package Heroes konsortion johtaja

Erikoistutkija Jussi Lahtinen, VTT, projektipäällikkö uudelleenkäyttöä tutkivissa hankkeissa 4everPack & iBEX FuseREuse, pakkausalan asiantuntija

Puh. +358406738083, s-posti. jussi.h.lahtinen@vtt.fi

Johtava tutkija Maria Åkerman, VTT

Erikoistutkija Henna Sundqvist, VTT